

A budai Várhegy barlangvilágában

Napjainkban ünnepli Budapest egyesítésének centenáriumát. A száz éve egyesített főváros természeti szépsége világszerte közismert. Folyóiratunk hasábjain Budapest azon arculatával kívánjuk megismertetni Olvasóinkat, amelyről talán napjainkban kevésbé esett szó.

A Szerkesztőség

Nem napjaink idegenforgalma fedezte fel Budapest szépségét. A középkor valamennyi országát bejárta a szólás-mondás: Egész Európa három legszebb városa, Velence a vizeken, Buda a hegyen és Firenze a síkságon („in tota Europa tres omnium pulcherrimas esse urbes: Venetias in aquis, Budam in monte, et Florentias in planitie”). Egy-egy XV. századi fametszet is igazolja az egykorú hazai és külföldi utazók színes leírásait a soktornyú, gótikus épületekben oly gazdag Várhegy varázslatos szépségeiről.

A tatárjárás után uralkodói székhellyé tett Buda szíve a Várhegy volt, amely megelőzve a Gellért-hegyet és Tabánt, egyedülálló földrajzi adottságokkal rendelkezett az emberi letelepedésre. A Várhegy felszínére ugyanis néhány száz ezer évvel ezelőtt a Föld mélyéből feltörő mésztartalmú hévízekből mintegy 10–15 méter vastag édesvízi mésztakaró, a geológia nyelvén mésztufa (travertino) rakódott le. Páratlan ajándéka volt ez a természetnek. Míg a környék laza tengeri üledékét a Duna és a budai hegyek patakjai elhordták, letarolták, ebből a lealacsonyodott térszínből szigetyszerűen emelkedett ki a mészkő-

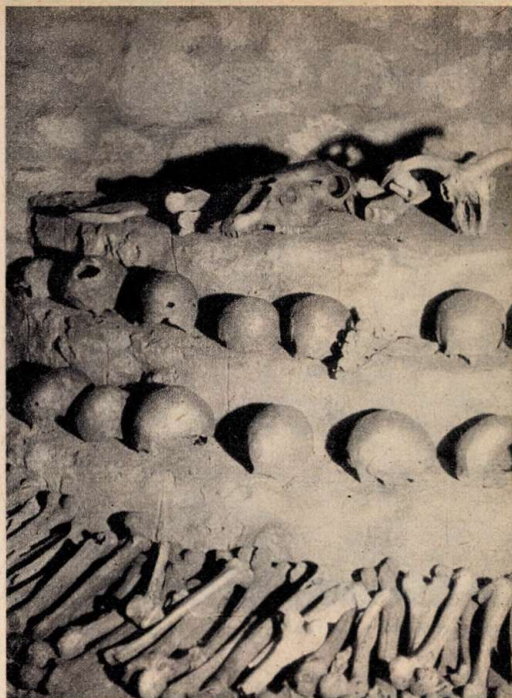
sapkás Várhegy meredek falú, vízszintes tetejű kis fennsíkja. A XIV. és XV. században felvont erődfalak és bástyatornyok csak fokozták az egyre izmosodó település élet- és vagyonbiztonságát. A királyi palota köré csoportosuló udvari emberek, hazai és külföldi iparosok, kereskedők házaik építőanyagát saját telkük mésztufájából fejtették ki, miközben épületeik alá a kemény sziklába kisebb-nagyobb, téglával boltozott pincéket mélyítettek. Ezeknek az ódon pincéknek elsősorban gazdasági feladatuk lehetett. Terjedelmük és gondos kidolgozásuk arra enged következtetni, hogy a budai hegyekben termelt borok tárolására szolgáltak. Ugyanakkor rejtett búvóhelyek, történelmi szinterek és a legkülönbélebb anyagok tárolására alkalmas raktárak voltak. Ráadásul korán ismeretessé vált már a korai telepések között, ha ezekből a pincékből verejtékező munkával lépcsős lejáratot vájnak, a 8–10 méter vastag mésztufatakaró alatt tágas barlangokra találhatnak. Ezeket a magányos, helyenként hosszan egymásba nyúló barlangokat is legnagyobbbrészt az alulról feltörő hévizek alakították, tágitották ki. Erről árulkodnak a jellegzetes gömb- és félgömb alakú

fülkéik, amelyeket a felbugyogó termál víz körben sodródó törmelékanyaga csiszolt le. A hévizek mellett az Ósduna és az Ördögárok vize is részt vállalt az üregek kioldásával. Idők folyamán azután ezeket a természetes üregeket az emberi kéz is átformálta. A beomlással fenyegető, lágyabb rétegeket csúcsíves pillérekkel, másutt csúcsíves boltozásokkal, több íves kapuzatokkal falazták alá. Sőt, az egymástól elkülönülő fülkékből átvágásokkal több kilométer hosszúságban valóságos „földalatti város”-t rendeztek be, amelyből még légaknákat is vezettek a felszínre a kedvező légcseré biztosítására. Ilyen körülmények között a tartósabb várostromokat, házakat letaroló ágyúzásokat, utcasorokat elhamvasztó tűzvészeket is viszonylag csekély embervesztéssel tudta a lakosság átvészélni. De elősegítette ez a valóságos kazamatarendszer a védősereg csapatainak átcsoportosítását vagy akár az oldaljáratokon történő kivonását is. A szabad mozgást jogi szempontból megkönnyítette, míg a felső pincék a telekhatárok követésével magántulajdonban voltak, addig az alsó barlangrendszereket a polgárság mint közösség együttesen birtokolta. A nagy mélység a szabatos telekkönyvi elhatárolást már nem tette lehetővé.

Túl a védelmi, a katonai előnyökön, a várbarlangok egyik legnagyobb ajándéka az *élető, tiszta víz volt*. Evlia Cselebi, az Európa-szerzte ismert török utazó és író 1660 körüli feljegyzése szerint a budai várban 75 közkút, 40 házi kút és 170 pincéciszterna volt. Ennek magyarázatául elmondjuk, hogy a 10–15 méter vastag mésztufatakaró hajszálrepedésein, likacsain és kioldott járatain átszivárgó csapadékvíz már nem tudott a barlangok alján mélyebbre kerülni, hanem ott felgyülemlt, megrekedt a szerencsés földtani felépítés jóvoltából. A barlangok fenekén ugyanis a vékony, mintegy egy méter vastag kavicsstakaró alatt kemény márgát találunk. Az előbbi folyami eredetű, amelyet a Duna, még inkább az Ördögárok vize terített ide, s fontos szerepe a víz megszűrése volt. A márga viszont tengeri eredetű, kemény kőzet (a Lánchíd alagútja is ebbe van bevájva), a Várhegy alsó tömegének felépítője. Mivel a víz kioldja belőle a meszet, a kőzet víz-záró réteget jelentő agyaggá alakul át. Íme a természetes víztárolás magyarázata.

A Várhegy lakossága tehát évszázadok óta használja a barlangok ciszternáiban felgyülemlt vizet. Sőt, még kutakat is ásott a márgába, amelyekből az utcákba vagy akár a lakásokba is felhúzhatták vedrekkel a vizet a függőleges aknákon át. Létkérdés volt ez, különösen ostromgyűrű alkalmazásával. Ne felejtsük el, hogy a királyi palota számára az első vízszivattyút Zsigmond király építtette 1416-ban, s a budai hegyek tiszta forrásvizét elsőnek Mátyás király vezetékei szállították a palota termeibe. Addig a királyi udvar is kénytelen volt beérni a jól-rosszul megszűrt Duna-vízzel, s a háztetőkről a ciszternákba csordogáló, szúrós szagú esővíz felfőzésével.

A hézagos történelmi feljegyzések és a feltárási munkák eredményei arra engednek következtetni, hogy a török is ismerte és használta ezeket a pincéket és barlangokat. A néphit tudni véli, hogy a török ezekben tartotta az élelmet, a lőszert

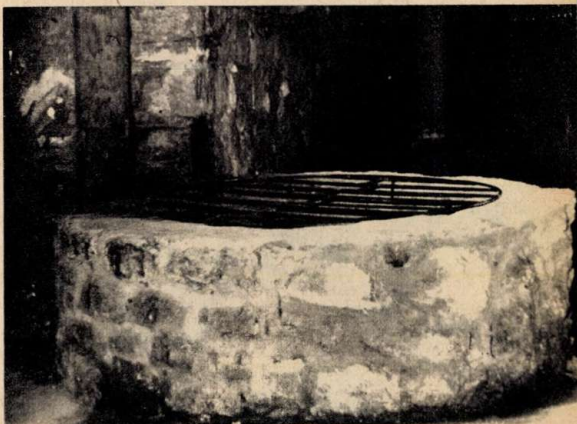

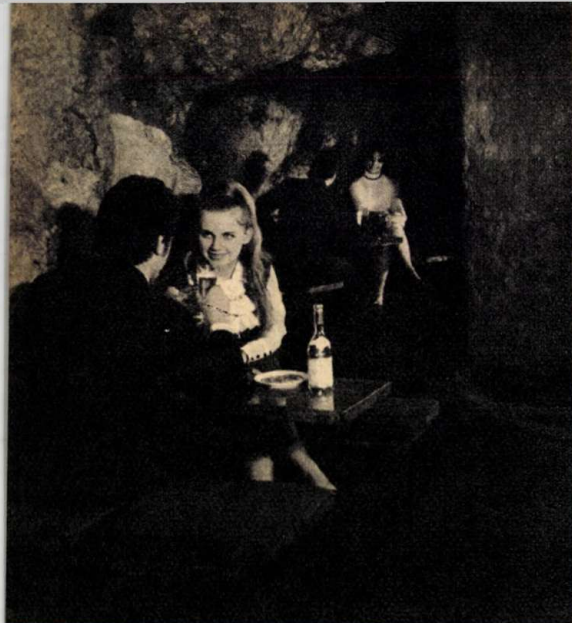
Csontkamra, a török háborúk áldozatainak csontmaradványaival

és itt rejtették el a mindenünnen összerabolt kincseiket. De végszükségben ezek az útvesztők jó rejtekhelyet is jelentettek számukra, ahonnan a titkos oldaljáratokon ki is lehetett menekülni az ostromlott Várból. Innen ragadhatott ezekre a barlangokra a lakosság szájából a „török pincék” elnevezés.

A török kiűzésével beköszöntött békésebb évszázadokban a „török pincék” elvesztették hadászati jelentőségüket. A budai szőlőtermelés lehanyaglásával pedig az a kevés bor, amit a megmaradt szőlőkben termeltek, bőven elért a felső pincékben. Kezdetét vette hát a barlangi járatok betömődése szeméttel és építési törmelékkel. A járható részek azért még a szabadságharc után is sokszor nyújtottak menedéket a politikai üldö-

A barlang egyik fedőráccsal fedett kútja (Fotó: Tóth Béla)

A Fortuna étterem egyik illúziót keltő terme

zotteknek. Igaz, a csavargók is elbújhattak ott a rend őrei elől, sőt a tolvajbandák garázdálkodásának is jó szolgálatot tettek. Az eredmény az lett, hogy a Várbarlangokat a rémtörténetek és a kísértetjárások borzalmi kezdtek körüllegeni. Az újságírók szenzációt keltő írásai közül említésre méltó a „Mai Nap” című napilap 1927. évi számában megjelent cikksorozat. A napilap 39 folytatásban sok hiteles történetet ismertet.

A tudomány sokáig elhanyagolta ezt a geológiai és történeti szempontból egyaránt páratlanul érdekes és értékes föld alatti világot. A múlt század 80-as éveiben Schubert Ignác mérnök mérte fel elsőnek és rajzolta meg alaprajzukat a főváros megbízásából. Szontágh Tamás geológus volt az első, aki tudományosan tanulmányozta a barlangokat 1908-ban a várbeli alagút víztelenítésével kapcsolatban. A részletes geológiai feltárást és a gondos feltérképezést Kadic Ottokár és Horusitz-

Egy mammutfog lenyomata a mészkőben (Fotó: Horváth Imre)

ky Henrik geológus végezte el az 1930-as években. Szerencsés lépés volt, hogy a főváros a pincebarlangok feltárását, rendezését és kezelését a legilletékesebb társadalmi egyesületre, a Magyar Karszt- és Barlangkutató Társulatra bízta. Ez a testület 1935. augusztus 17-én nyitotta meg először a nagyközönség előtt a Várhegyi barlangot. A látogatók körülbelül azt a területet járhatták be a barlangban, amelyet ma is bemutatunk. A bejárat akkor a Szentháromság-utca 2. számú házban volt, ahol az alagsor négy termében szép barlangtani gyűjteményt rendeztek be Kadic Ottokár vezetésével.

A második világháború során a járatokat kitakarították, villany- és vízvezetékekkel látták el, és a Várban elhelyezett minisztériumok számára légoltalmi óvóhelyeknek és dolgozósobáknak rendezték be. A háború utolsó hónapjaiban pedig a német hadsereg több tízezernyi katonasága fejtette ki itt végső katonai ellenállását.

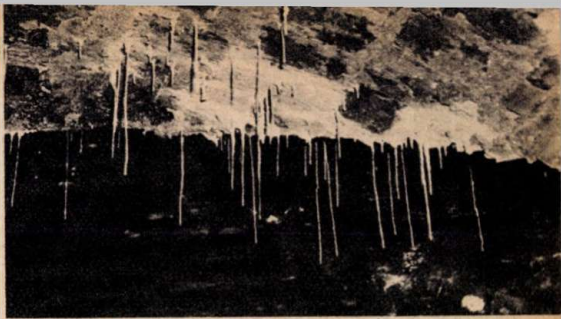
A második világháború befejezésével a barlangvilág még sok éven át magán viselte a háború pusztításait. Végül 1961. április 30-án a Magyar Karszt- és Barlangkutató Társulat az I. kerületi Hazafias Népfront Bizottság és az I. kerületi Tanács segítségével újból megnyitotta a Barlangtani Gyűjteményt a Szentháromság utca 2. sz. alatt. Az újbóli megnyitást a Magyar Karszt- és Barlangkutató Társulat fíradhatatlan vezetőségének volt köszönhető. 1962. áprilisában a gyűjteményhez kb. 400 méter hosszú barlangszakaszt is megnyitott a Társulat. A Budapesti Történeti Múzeummal való gyümölcsöző együttműködés sajnálatos módon megszakadt 1965. márciusában. Következésképpen a Társulat ugyanezen év november 7-én most már önállóan nyitotta meg a Várbarlangot. A bejáratot azonban az Őri utca 9. sz. házban helyezték el. Pénzügyi és adminisztratív nehézségek miatt a barlang üzemeltetése oly súlyos nehézségekbe ütközött, hogy 1967. júliusától a Tudományos Ismeretterjesztő Társulat budapesti szervezete nyújtott segítséget. 1969. májusában a barlangot időlegesen ismét be kellett zárni, de 1969. november 7-én a Magyar Karszt- és Barlangkutató Társulat ismét megnyitotta a barlang kapuit a látogatók előtt.

A barlang azóta folyamatosan látogatható minden vasárnap 10 és 17 óra között jól járható lépcsőkön, minden barlangfelszerelés nélkül, minden napos utcai ruhában. Elkészült a Társulat kezelésében levő barlangszakasz minden oldalról történő lezárása, a kutakra védőrács került, készül a megfelelő villanyvilágítás, amely az eddiginél jobban kiemeli a barlang szépségeit. Sajnos a barlangban jelenleg csak egy terem szolgálja a barlangi kiállítás céljait. Űvegszekrények és műanyagborítás hiányában a csepegő víz minden kiállítási anyagot újból és újból tönkretesz.

Budapest a világ egyetlen fővárosa, amelynek szíve olyan különleges természeti szépséggel rendelkezik, mint a budai Várbarlang. Lelkes fiatalok, többségük a Szabó József geológiai szakközépiskola tanulója, magyarázzák a látogatóknak a bejárható, 1,5 kilométeres szakaszon a barlangvilág különleges életét, amely Budapest múltjának csaknem minden időszakát az érdeklődők elé tárják a mészkőben talált mammutfog lenyom-

Egy gótikus faragású oszlop

Most is képződő szalmaceppkövek (Fotó: Tóth Béla)

matától az ősember kőszekőzeiig. Megtalálták a középkori emberek legkülönbébb használati tárgyait is (cserép-, faedény, borsaru, dudasp. stb.). Mindezek meggyőző bizonyítékul szolgálnak, hogy szép fővárosunk helyén már több ezer évvel ezelőtt éltek emberek.

A barlangrendszer különleges idegenforgalmi jelentőségére immáron fővárosi vendéglátóiparunk is felfigyelt. Az Országház-borozó már évekkel ezelőtt megnyitotta borkóstoló mélypincéjét.

Azóta már az Alabárdos és a Fortuna étteremhez is csatoltak borozónak egy-egy középkori mélypincét. A csempézett, tapetázott barlangfalak azonban némiképp elvették a letűnt idők romantikáját. Lám a Fortuna étterem vakolatlan, természetes sziklatömbjei teljes illúziót keltenek a várbarlangok történeti eseményekben és kalandokban oly gazdag évszázados életéről.

Harkay Pál—Barátosi Kálmán

Graham Greene: Utazás térkép nélkül

Gondolat Kiadó, Budapest, 1972. 275 oldal + 12 lap melléklet. Ára: 32,— Ft.

E rendhagyó útirajz világhírű szerzője 350 mérföldet gyalogolt négy héten át néhány teherhordóval Libéria úttalan öserdeiben, hogy megismerje az országot, lakóit és körülményeit. Utazásának krónikája ez a könyv. Libéria Nyugat-Afrikában, a Guineai-öböl partvidékén fekszik. A part mentén mocsaras, mangrove-erdőkkel tarkított síkság terül el. Északi része öserdővel borított hegyvidék. Éghajlata trópusi. Fejletlen agrárország. A hegyvidéken a bennszülöttek természeti gazdálkodást folytatnak, a parti síkságon ültetvényes gazdálkodást.

Libéria alig másfél millió lakója nagyjából néger. A 19. század elején itt hozták létre az USA-ban felszabadított néger rabszolgák településeit. A gyarmat a felszabadított néger rabszolgákról kapta a nevét. A legismertebb bennszülött törzsek: a kru, a bassa és a malinke törzsek. Az USA-ból bevándorolt négernek leszármazottai (mintegy 20—25 000 fő) kiváltságos felső réteget alkotnak. Az ország hivatalos nyelve az angol.

1847-ben Libériát független köztársasággá nyilvánították. A 20. század elejére azonban gazdasági élete teljesen az USA ellenőrzése alá került, s 1942-ben amerikai támaszpontokat létesítettek az országban. A második világháború után még jobban megerősödött az Amerikai Egyesült Államok befolyása. Libéria az ENSZ tagja, képviselői részt vettek az ázsiai és afrikai országok 1955-ös bandungi és 1957-es kairói konferenciáján.

1931-ben a Népszövetség kénytelen volt vizsgálatot tartani a libériai kormány rabszolgakereskedő ügyletei miatt, az angol kormány pedig Kék Könyvet adott ki a Libériában elkövetett atrocitásokról. Ezek a tények keltették fel Graham Greene érdeklődését a világ, akkor még egyetlen, független afrikai állama iránt.

Greene természetesen nem szokványos útirajzot írt, bár könyve bővelkedik egzotikus kalandokban, melyeket a vérbeli író mesélő kedvével örökít meg. Ez az arodalmi útirajz izgalmas, emberi, pszichológiai problémákat is érint. Szerzője a lélek bűvár szemével figyeli a tájat, az embereket: igyekszik megérteni Afrika lelkét. Az őserdei varázslók kultikus szertartásaiban — Freud hatása nyomán — az ősi emberi és gyermekkor szorongások közös gyökerét kutatja.

„Ez az utazás, ha egyebet se ért is, megerősített egy csalódásérzést: csalódást, hogy mit csinált az ember az ősi állapotokból, mit csinált a gyermekorból” — így összegezi a szerző nosztalgikus hangulatában utazásának tapasztalatait.

A kötetet Würtz Adám művészi illusztrációi díszítik. A borító is az ő műve.

Heinz Baruske: Grönland — a Föld legnagyobb szigete

Gondolat Kiadó, Budapest, 1972. 210 oldal + 2 ív melléklet. Ára: 24,— Ft.

Távoli, sarki tájként él képzeletünkben ez a jégtakaró borította hatalmas sziget: jegesmedvék, fókák, sarki expedíciók, bálnavadászok, eszkimók és jégkunyók világa. Baruske riportkönyve a mai Grönlandot mutatja be, amely a sarkkutatók hősi ideje óta modern ipari állammá fejlődött, s a lökhajtásos repülőgépek korában földrajzi helyzete miatt is fontos szerepet tölt be a Távol-Kelet meg az USA felé irányuló légiforgalomban, a jégjelző és a meteorológiai előrejelző szolgálatban.

Eszkimók már csak a sziget északi részén élnek igen kis számban. Az európai gyarmatosítókkal, bálnavadászokkal, hajósokkal való háromszáz éves érintkezés következtében új nép keletkezett. A grönlandi külső vonásai, hagyományai, életmódja és kultúrája tekintetében igazi keverék nép, a régi időkbeli csupán a nyelvet örözte meg. Már csak elvétve vadásznak jegesmedvére, kis kajakokban fókára, mint régen, főfoglalkozásuk a halászat modern halászhajókkal meg a juh-tenyésztés és a hal- és húsfeldolgozás korszerű gyárakban. Már régen nem jégkunyókban, hanem központi fűtéses, emeletes bérházakban él a 37 000 grönlandi többsége, és főleg repülőgépen meg helikopteren közlekedik, mivel utakat nem építenek. A mintegy 60 fotóval illusztrált útirajz összefoglaló képet ad Grönland természeti viszonyairól, történelmi fejlődéséről, néprajzáról és társadalmi helyzetéről.

OLVASÓINK FIGYELMÉBE AJÁNLJUK!

Kutasi Kovács Lajos: A Zöldpokoltól a Vidámikötőig

Gondolat Kiadó, 1972. Ára: 48 Ft.

Kövágó Pál: Norvégia

Panoráma Külföldi Utikönyvek, 1972. Ára: 14 Ft.

Hannig Miklós: Séta az Országházban

Panoráma Kiadó, 1972. Ára: 4,50 Ft.

Harmat Endre: Brazíliai barangolások

Gondolat Kiadó, 1972. Ára: 44 Ft.